

proč mi tdy nebýti žívu?
 Buď ten brže smrtci uživ,
 ktož jest jie s právem zaslúživ. . .“

2 *lehše* (přech. min.) ulehnuvše – 3 *pomlúvali* promlouvali; *rozpačný* beznadějný, zoufalý – 4 *mračný* noční – 5 *ande* a tam; *věšt* zpráva – 6 *zámutný* smutný; v *rozprašě* v roztržce, ve zmatku – 8 *zavše* vždy, stále – 9 *všu noc* po celou noc; *setky* setkání – 10 *by svůj čas uhlédal* aby si zvolil vhodný čas

11 *děju* dění, událostem; *mátě* matka – 13 *útratný* drahý, drahocenný – 14 *núdatný* neudatný – 16 *pobdě* cítě – 17 *v tej rozpači* v té pochybnosti, v tom váhání – 18 *sě ovlačí* oddálí se – 20 *bez čísla* bez počtu, velmi mnoho – 21 *by byl zíščě* že by získal – 22 *buďe ottiščě* odstrčí – 23 *jakž* takže – 26 *doložista* (duál) odložili

28 *vznide* vyšlo – 30 *túžě* (přech. přít.) žaluje – 35: žes ho neposlouchal – 37, 58 *vzchovaný* vychovaný – 43: sem i tam se vrhají – 44 *lécú* líčí, nástrany činí – 48 *sujný* neužitečný, pomlouvačný; *vsývá* pouští se do čeho – 51 *stav* stanoviště, přibytěk – 53 *zběstvo* vyhnanství – 54 *točě sobú* toče se, zmítaje se – 55: jako třtina kam i vítr nakloní – 57 *hpáni* páni – 60 *pokusím* zkusíme – 64 *čujem* cítíme – 66 *na ny* na nás, proti nám

69 *dieka* děkování – 71 *potaknu* přisvědčil – 76 *pozbyvá* zbavuje se – 79 *uložen* vymyšlen, připraven – 82 *ot postati vlastnie* od vlastních lidí – 84 *v svyčnej vnadě* obvyklým způsobem – 85 *přípřelo* se zastavilo se – 86 *povzdalužě* zdržujíc – 87 *zámutkem* smutkem – 89 *svě hospody* svého pána – 91 *v svém poběžě* ve svém běhu – 92 *vzpieti* se zastavil se – 96 *zbyti* zbavit se – 97 *pojiti* přijíti

100 *sníti* zajíti, zapadnouti – 102 *stýščě* *sobě* naříkaje si – 104 *ande* a tam; *pobiehá* míjí, opouští – 105: kde se radil sám se sebou – 109 *nestatečný* špatný, neužitečný – 110 *přievada* překážka – 117 *lap čso* něco – 119 *dopustil* se provinil se, prohřešil se – 121 *pohuba* záhuba, neštěstí – 122 *otjatý* zbavený – 124 *vzplodil* povznesl – 130: aby ho na mně zkusil – 132 *byl jsem mína* opomenul jsem

140 *núžil* neužil – 145 *zbyvši* pozbyvši – 147 *nepommiece* na to aniž jsem na to pamatoval – 150 *v smutném lícu* smuten – 155 *což* se *neoprav'u* z čeho se neospravedlním – 158 *tehda* tedy – 160 *postaten* pomocný – 161 *nedli* neprodlévej – 164 *schrána* ochrana – 165 *křivý* zrádný, falešný – 167 *brže* rychleji, spíše; *smrtci* dat. (*smrtčě* zdob. k *smrt*)

Poznámky ediční

Stč. Alexandreida je dochována neúplně v jednom zlomku rozsáhlém a v sedmi malých: 1. zlomek Svatovitský (*V*) o 2460 verších, Kap. Praž. N 10, fol. 157b-169b z počátku 15. století – 2. Jindřichohradecký (*H*) o 492 verších, Mus. 1 Ac 53, 3 listy ze 3. desetiletí 14. století – 3. Vídeňský (*Vid*) o 109 verších nesouvislých, Nár. knihovna ve Vídni Series nova 3431, horní část dvoulistí z poloviny 14. století – 4. Budějovický (*B*) o 342 verších, Měst. mus. v Budějovicích P 44, 2 listy z 1. čtvrtiny 14. století – 5. Budějovickomusejní (*BM*) o 346 verších, Mus. 1 Ac 54, dva listy z téhož pergam. kodexu jako *B* – 6. Musejní (*M*) o 124 verších nesouvislých, Mus. 1 Ac 58, tři pergamenové proužky ze dvou listů z poloviny 14. století – 7. Šafaříkův (*Š*) o 90 verších nesouvislých (zčásti nečitelných), Mus. 1 Ac 58, tři proužky dvoulistí z poloviny 14. století. – 8. byly nalezeny nové zlomky Ostřihomské, které vydal P. Király, Ostřihomský zlomek stč. Alexandreidy, Studia slavica II, Budapešť 1956, 157-184.

Rkpy *H* a *Vid* obsahují místa paralelní k *V*, ostatní zlomky úryvky z dalších částí Alexandreidy ve *V* nezachovaných (*V* totiž obsahuje začátek skladby). Rkp *H* má text obšírnější než *V* a představuje jinou redakci, která byla donedávna podle výkladů Havlíkových pokládána za starší. Znovu to přesvědčivě dokázal V. Janouch (srov. ČMF 27, 1941, 404n).

Všechny rkpy (mimo *Vid*) vydány paleograficky (spolehlivě, ale s nevyhovujícím přepisem) od Hattaly a Patery (*Hat-Pat*) r. 1881. Později nalezený zlomek *Vid* vydán F. Menčíkem v ČČM 63, 1889, 371-373. Text rekonstruovaný (ne vždy správně) s komentářem F. X. Prusíka vyšel r. 1896. Nové vydání v pův. pravopise, ale kriticky, s aparátem, glosářem a popisem rkpů pořídil R. Trautmann, *Die alttschechische Alexandreis*, Heidelberg 1916 (*Traut*). Naposledy vydal transkribovaný text V. Vážný, *Alexandreis* (Památky 4) Praha 1947 (*Váž*).

Literaturu o Alexandreidě, pokud není u Trautmanna a u Jakubce, *Dějiny I*, 97n, má A. Pražák ve spise Stč. báseň o Alexandru Velikém, Praha 1945 a V. Vážný ve svém vydání (176-177); srov. též Fr. Svejkovský, *Alexandreida*, Čes. literatura 4, 1956, 119-135. Poměrem k německé Alexandreidě se zabýval znovu L. Zatočil (K stč. Alexandreidě, sborník Pocta Fr. Trávníčkovi a Fr. Wollmanovi, Brno 1948, 446-459), V. Janouch (O poměru Alexandreidy staročeské k Ulrichovi von Eschenbach, VKČSN 1950) a H. H. Bielfeldt v studii *Die Quellen der alttschechischen Alexandreis*, Berlin 1951 (krit. ref. Jos. Hrabák, Čes. literatura 1, 1953, 37-45 a U. Johansen, ZSIPh 22, 1953, 169-174). Nové textově kritické příspěvky otiskl Fr. Ryšánek v LF 76 (I), 1953, 121-130.

Naše ukázky jsou vzaty z rkpů *V*, *H* a *B*. Následující kritické poznámky obsahují pouze opravy a úpravy kritického vydání Vážného. Opravy a úpravy textu rkpů, které přijal Trautmann do textu a Vážný zařadil do svých poznámek, neuvádíme.

Pro paleografické vydání *Hat-Pat*, kritické *Traut* a *Váž* není třeba dbáti zde různosti pravopisu rkpů; jen obecně připomínáme, že pozdní rkp *V* nepíše zcela důsledně *ě* a má *u* již většinou přehlasované v *i*. Obojí jsme obnovili, abychom neporušovali jednotu tohoto období. Rkp *B* (a rovněž *BM*) má v základě pravopis shodný s psaním legend (viz str. 184-211), píše *yl, yr* za slabičné *r, l* (v naší ukázce: *pylny* 29, *zyrdczie* 97), asimilované *gde* atd. (v našem přepise zde nezachováváme), spojku *hi*; rkp *H* se rovněž v něčem tomuto pravopisu blíží (na př. v naší ukázce: *hyrzal* 15, *potwirzal* 16, *pilnye* 52 a j.). Oba tyto rkpy píší přesně *ě*, mají nepřehlasované *u* a zčásti píší *c* (*cz*) za *t* (*H*: *dwadczieczzi czizuczow* 52, 90; *B*: *radofcy* 30, 39 a j.), což zde ponecháváme jako dialektismus.

(Úvod)

V. 1-68 = zl. *V* v. 1-68

36-37 *chybí verš rýmující se s veršem 36. Lze doplnit: kdaž kto co učiní v nově (podle Gualthera, v. Krok 6, 1892, 337)*

(Rady Aristotelovy)

V. 1-99 = zl. *V* v. 202-300.

3 kněžské] knyge[ky *V* - 22 chce *Traut*] ktye *V*, kce *Váž* - 83 slibné] [lybny *V*

(Symbolické dary Dariovy a Alexandrovy)

V. 1-169 = zl. *V* v. 935-1103

22 jmíeše] gmyge[ye *V*, opravu žádá *metrum* a srov. v. 15 - 61 jsem *Ryš*] [ye *V*

(Boj s vojsky Dariovými u Issu)

V. 1-131 = zl. *H* v. 19-149 (paralelní k zl. *V* v. 1188-1280). Z paralelních 50 veršů rkpu *V* uvádíme zde předem textové varianty, kterých není třeba dále ke kritice textu, podle *H*, abychom ukázali čtenáři, jak podstatný je rozdíl mezi oběma redakcemi.

3 Babylonský *H*] král Darius *V* - 6 jenžto na jeho čest *H*] jenž na jeho vši čest *V* - 7 inhed *H*] s vojmi *V* - 8 upriemá *H*] upriemná *V* - 9 proti nepřátelóm *H*] proti Alexandru *V* - 10: Byť sě událo tu býti *V* - 11 co jest *H*] co by *V* - 12: když sě hnuchu ottud vozi *V* - 13 A co jest *H*] A to by *V* - 14 zvučný *H*] hrozný *V* - 15 Nejedem *H*] A nejedem *V* - 18: ne-

jedny zubrové trúby *V* – 19 zprostřely *H*] prostřely *V* – 20 Tak *H*] jakž *V* – 21 sbořily *H*] bořily *V* – 25 by *H*] bě *V* – 27 v samém čele *H*] právě v čele *V* – 28 v němž *H*] jenž *V* – 30 byli všicki *H*] biechu všickni *V* – 32 ležala *H*] ležieše *V* – 33-34 *chybějí ve V* – 36: kdež jich viera i vše hróza *V* – 38 jichž *H*] jich *V* – 43: řkúc: Sú na věky živi *V* – 44 avšakž . . řěči *H*] avšak . . vieřš *V* – 45 i moře *H*] moře, vše *V* – 48-50 *jen: Za tím vozem bliz jediechu V*

80-131 místo nich je ve *V* podstatně jiných 24 veršů:

Málo dále pak před těmi
královskými junošemi
deset tis'úciév v zástupě,
jěž diechu vši v jednom slúpě.
To vše výborni rytieři
těch komonstvo pod kropieři,
ratišřě jich postřiebřena
a kopie všě pozlacena.
Ješčež kromě toho všeho
jmějieše l'uda pěšieho
dvakrát tis'úciév třidceti.
Ti biechu na to pojěti,
aby pro těch l'udí hrózu
neprotřěl sě nikte k vozu.
Bě obyčěj časa toho,
jakože doma nikoho
svě čeledi neostavili,
ženy, děti, všě pojěli.
A bieše král vzal v tu dobu
matku, ženu, děti s sobú
a coť mzhóv patset možiechu,
to s ním poklada nesiechu.
Za tiem lehčějš l'ud přide,
jenž množstvem z čisla vynide.

10 'dáló *Váž*] dalo *H*, vdalo *V* – 14 zvučný] wzuchzni *H*, zvučný *Váž* – 30, 53, 56
všicci] wřiczi *H*, všici *Váž* – 127 patset] patczet *H*, patcet *Váž*

V. 132-460 = *V* v. 1281-1563; 1725-1770 (k v. 132-146 paralelní *H* v. 150-164). Varianty z *H* pro základní text nepotřebné zde neuvádíme.

142 jedně] gedny *V*, gedne *H*, jedný *Váž* – 187 an jde *Ryš*] ande *V*, *Váž* – 197 mluvě stojí *řir*, *Prus*, *Traut a j.*] [togye mluwy *V*, stoje mluví *Váž* – 217 tak *Ryš*] tam *V*, *Váž* – 235 s strážě náhlý *Ertl*] [trazye nahly *V*, s strážě náhlý (*adv.*) *Prus*, strážě (*akus.*) náhlý *Vyb*, *řir*, strážě náhlý (*aposice k jezdec*) *Kořinek LF 12*, 276, *Váž* – 254 vši] wřychny *V* – 257 sě potkachu *V*, *Hat*, *Pat*] potahú *Prus*, *Traut*, *Váž* (*pro rým*) – 270 s dolí *Geb*, *Hat*, *Váž*] zdoly *V*, z dolí *Prus* (= *ze slují*) – 282 co živ zdějě (*přech. přít.*)] zdyegyie *V*, 3. sg. *Prus*, *Traut*, *Váž* (*chybně*) – 294 zde vynechán verš – 306 s pravé strany *Hat*, *Pat*] vprawe [trany *V*, v pravé strani *Prus*, *Váž* – 313 vlade *Traut*] wladne *V*, *Váž* – 315 každé ráně] kazdy ranye *V*, každý ráně *Váž*

(Tažení do Egypta a Libye)

V. 1-92 = zl. *V* v. 2143-2234 (k v. 20-37, 59-76 paralelní *Vid* v. 56-91).

35 vzpály] řpaly *V*, wzpaly *Vid*, spály *Váž*

